

mozzanatával vívődött át a *kötélverő* szó a *marokverés*-re és a bekötést mondták aztán *marokverés*-nek. Hogy ez lehetséges, azt támogatja az a pusztaföldvári adat is, amikor a gazda azt mondja a munkásoknak: *Tekerjétek be a kívíket, mer mégázik*, azaz: kössétek be... Már pedig, ha ma lehet azt mondani, a kéve bekötésére, hogy *betekeri*, miért ne lehetett volna régen — amikor a *ver*-nek világos volt még a 'sodor' jelentése is —, azt mondani, hogy: *verik a markot*. S miért ne érthették volna ezen azt, hogy bekötik? (Hogy még egy analóg példát mondjak: a tengeri kóró bekötésére Pusztaföldváron azt mondják: *Becsavarták a szárat*.)

Így lett a *markot ver* kifejezés 'beköt' jelentésű. Hogy ma mégis így hívjuk *marokverő*-nek, aki a rendet felszedi, annak az az oka, hogy a régebbi aratásnál a *marokverő* be is kötötte a felszedett búzát, sőt ezt még ma is sűrűn megteszi.

A jelentés fejlődése tehát ez: *marokverő*: 'aki a kötelet csinálja' > 'aki a kévét beköti' > 'aki a rendet felszedi és beköti' > 'aki a rendet felszedi'.

Kovács Gyula.

S Z E M L E

Csúry Bálint: Szamosháti szótár. Első kötet A—K. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. 1935. 573 l. 8°.

Evvvel a szótárral új „műfaj“ vonul be nyelvészeti irodalmunkba: valamely nyelvjárás teljes szókincsét felölelő gyűjtemény. Csúry Bálint 1908 óta gyűjti maga tanulságára, majd a Nyelvtudományi Társaság megbízásából is a szatmármegyei szamosháti nyelvjárás szavait. Szótára némely szempontból szóföldrajzi munka, mert egy hely (főleg Egri község) nyelvkincsének jegyzéke. Teljes szókincset igyekszik felölelni (érdekes sok műveltségi jövevényszó *klázli*, *kamin*, *berbécs* hiánya), nem ad csupán tájszavakat, hanem feljegyzí a köznyelvi szavakat is, akár azonosjelentésűek, akár nem, mert célja nem a köznyelvtől való eltérések összeszedése, hanem a teljesség. A pusztán adott szavakat mintamondatokban megismétli és újításképp a szamosháti nyelvjárás speciális hanglejtési formáit is megjelöli; ha a szó kifejezésekben, közmondásokban is szerepel, úgy azt is megkapjuk; végül pedig néprajzi följegyzéseket és magyarázatot is ad. A tárgyakat illusztrációk kísérik (bár több rajzot kívánnánk, így pl. az *ág* 'motola része', *ágas*, *fordító*, *cifrafa*, *csűr*, *csizma*, *fájfa* s. i. t. rajzát is). Bőséges utalások segítenek a szavak felkeresésében, csak hogy az utalószavaknál a magyarázat el is maradhatna, elég lett volna a főszó

alatti magyarázat (pl. az *eke* és részei, hol a megfelelő fejtegetés a főszónál megvan minden részre vonatkozólag, de a részeknél egészében megismétlődik: *egyenesvezér, görbevezér, farsróf* stb. szavaknál). Ez a szótár használóinak nagy kényelmet nyújt, de sok helyet takaríthatott volna így meg a szerző. A szótár hangjelölései nem „dogmatikus“ fonétikai jelölések, sokban az irodalmi írásmódot követi ($a = \grave{a}$, $e = \varepsilon$, $\acute{e} = \bar{e}$), de mindig elégségesek mértékletességükben. Az orrhangzókra vonatkozólag azonban figyelembe kell vennünk Horger Antal megjegyzéseit (MNY. XXXI: 113), melyek konklúziója: orrhangú mássalhangzók előtt „a keletkező magánhangzó... gyöngye orrhangú színezetét kap“ (Horger: Magy. nyelvjárások 67. §.).

E szógyűjtemény a falusi élet tárgyi és lelki oldalának bősegebb megvilágítására fog alkalmat nyújtani és sok tévhitet oszlat majd el a népnyelvvvel, a paraszti élet szókincsének szegénységével, beszédének konkrétságával kapcsolatban, mert a napi élet reális szükségét kielégítő, és a közvetlenebb, de megfelelően dúsz lelki jelenségeket jelölő szócsoportot is megtaláljuk benne. Ennek színessége megfelel a művelt rétegek azonoscélú szócsoportja gazdagságának és alkalmat ad az absztraktumok hiányának és helyettesítésük módjának vizsgálatára.

Eddig az ily gyűjtés tájszógyűjtés volt, kisebb-nagyobb közlemények valamely nyelvjárásterület vagy valamely hely szavait jegyezték fel alkalomszerűen. A feljegyzők pedig — fiatal kezdők vagy lelkes idősek — rendszerint idegenek, városi emberek voltak, kik a nekik fel t ű n t szavakat rögzítették. Az alkalmi gyűjtők csak ritkán adták vissza használatában a szót, hanem kiemelték tárgyi kontextusából, mondatának hangulatából és megfosztották eleven szerepétől, midőn szójegyzékükbe besorozták. Ezen szójegyzékek nem foglalták magukban a köz- és irodalmi nyelv ama bizonyos dialektusban is előforduló szavait, hanem csupán az ú. n. tájszavakat. Az ily felsorolás tehát két szempontból nem adhatott teljes képet az illető nyelvterület vagy község nyelvének szókincséről: hiányos volt, mint teljes szójegyzék és hiányos, mint tájszógyűjtemény. Mert a tájszavak a gyűjtők szerint csak a köznyelvben elő nem forduló szavak, pedig fel kellett volna venniök azon szavakat is, melyek az irodalmi, ill. a köznyelvben előfordulnak ugyan, de a népnyelvben, azaz annak ezen területi részében más — archaikus vagy továbbfejlődött — jelentésűek. Mert a teljesebb tájszógyűjtés társadalmi szempontú nyelvészeti értékelésre adna alkalmat és új feladatok bontakoznának ki, mint: a nyelvjárásterület viszonya a köznyelvi (centrális) erőkhöz, a felső művelődés szellemi és tárgyi értékeinek befogadása és ennek megjelenése a szavakban, a falusi réteg szavainak csoportosítása tárgykörök szerint, mind a meglévő, mind a hiányzó szavak szempontjából. Ezen munkák által megkapnók a nyelvi integráló és differenciáló erők

küzdelmének állapotát, mit eddig főképp hangtani szempontból láttunk csak.

A szókincs teljes és őszinte feljegyzésével függ össze a följegyző személye és a gyűjtési idő kérdése. Kivánatos, hogy a gyűjtő szülöttje legyen a kutatandó helynek, bár így a köznyelvtől való különbözőségeket csak nehezebben fogja megfogni; fokozódó nyelvészeti iskolázottsága ad majd alapot újabb és újabb megfigyelésekre, melyek addig csak természeteseknek tűntek fel. Az idegen gyűjtő hamarabb megragadja a teljes különbözőségeket (pusztán tájszavak), de a köznyelvvel közös szókincs (jelentésbeli) árnyalatai elzáródnak előtte. A szavak alkalmazási színét, hangulati árnyalatát és változatosságát is csak az fogja tudni megragadni, ki hosszabb időn át éli meg azok szerepét.

E kutatások tehát saját teljességüket keresik. De összevethetjük valmely nyelvjárás jellegzetességeit egyrészt a többi nyelvjárás sajátosságaival, másrészt a köznyelvvel is. Ezen összehasonlítások során mutatkozó különbözőségek adják a nyelvjárasi térképet és a köznyelv befolyásoló erejének mértékét, míg az azonosságok a közös népi foglalkozásokkal és műveltséggel összefüggő nyelvi alakot (a népnyelvet).

Csűrű Bálintnál megtaláljuk a munka személyes átélési jellegét, a kutatási idő rendkívüli hosszúságát, a gyűjtési és rendezési szempontok sokrétegűségét; ezek értékes és tudós munkává teszik művét és ezáltal a fent hangoztatott munkaelvek érvényesülnek benne, és alkalmassá teszik, hogy társadalom-nyelvészeti munkálkodás fakadjon nyomán. Ez a mű a ma már új kiadásra váró Magyar Tájszótár kiegészítésének számít és sok új bizonyítás, magyarázat és etimológia fog belőle kiindulni, mi Csűrű Bálint tevékenységének legszebb jutalma lesz.

Erdődi József.

Kérdés

89. kérdés. Felkérjük olvasóinkat, szíveskedjenek tudomásunkra hozni, hogy Szendrey Zsigmondnak folyóiratunk e számában megjelent Őszi jeles napjaink c. cikkében felsorolt szokások közül vidékükön melyek vannak meg ma is, továbbá vannak-e olyan őszi jeles napokhoz fűződő szokások és hiedelmek, amelyekről cikkírónk nem emlékezett meg.